

BİBLİYOGRAFYA :

R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur* (trc. M. Reşat Uzman), İstanbul 1980, s. 10; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1964, I, 272-273; "Grousset, René", *Le Grand Robert des noms propres*, Paris 1987, II, 1335; C. Picard, "René Grousset (1885-1952)", *Artibus Asiae*, XV/3, Meisenheim [Glan] 1952, s. 277-279; "Grousset, René", *TA*, XVIII, 92.

ATILLA ÇETİN

GRUNEBaum,
Gustave Edmund von

(1909-1972)

Avusturyalı şarkiyatçı.

1 Eylül 1909'da Viyana'da doğdu. Ailesi, Avusturya İmparatorluğu'nun entelektüel hayatında etkinliği olan yahudi tebaasındandı. Viyana'da eğitim gördüğü için Alman ekolünün dil bilimci ve tarihçi geleneğinden etkilendi. Berlin ve Viyana üniversitelerinde İslâm tarihi ve edebiyatı okudu, bu konularda çalışmalar yaptı. 1931 yılında Viyana Üniversitesi'nde erken dönem Arap şiiri üzerine doktora tezi hazırladı (*Die Wirklichkeit weite der früh-arabischen Dichtung*, Viyana 1937). Almanya'nın Avusturya'yı işgal etmesinden (Mart 1938) sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek bu ülkenin vatandaşlığına geçti. Aynı yıl New York'taki Asya Enstitüsü'nün Arapça bölüm başkanlığına getirildi. 1943-1957 yılları arasında Chicago Üniversitesi'nde Arapça profesörlüğü yaptı. Daha sonra California Üniversitesi'nde Yakındoğu tarihi profesörlüğüne tayin edilerek Yakındoğu Merkezi'nin müdürlüğüne getirildi ve ölünceye kadar bu görevde kaldı.

Alman sosyoloji akımının etkisi altındaki olan, aynı zamanda bilgi kuramı, sosyal ilimler metodolojisi, genel sosyoloji, antropoloji ve din sosyolojisi alanlarında Alman ilim adamlarının yönettikleri

Gustave
Edmund von
Grunebaum

çalışmalarla şöhret yapan ve bu sahalarda diğer üniversiteler için öğretim elemanı yetiştiren Chicago Üniversitesi'nde bulunduğu on dört yıl boyunca buradaki ortamdan etkilendi. Bu atmosferde, aslında filolog ve klasik şiir uzmanı olan von Grunebaum İslâm antropolojisine de ilgi duymaya başladı; amacı İslâm'ı incelemek suretiyle insanı anlamaktı. Yayımladığı eserler kronolojik sırayla ele alındığında üç ana tema ortaya çıkmaktadır. 1. İnsanın varlığının gizli yönleri için bir anahtar olan şiir; 2. Her şeyin üzerinde oynandığı bir sahne olan tarih; 3. Eserlerinin ulaştığı zirveyi teşkil eden kültür ve kültür tarihi. Arap şiirinde genel olarak insan ve insanlık fenomeninin mânevî gelişimi için bir açıklama arayan von Grunebaum'a göre İslâm tarihi âlemin bir aynasıdır. Arap şiirini inceleyen çalışması onu İslâm kültürü ve medeniyetinin analizine götürdü. Daha sonra yaptığı modern İslâm hakkındaki çalışmasının da önceki kültür tarihi denemelerinde formüle ettiği klasik kimlik anlayışının bir sonucunu oluşturduğu söylenebilir. 1945'ten 1955'e kadar geçen on yıl içinde Gustave von Grunebaum'un İslâm medeniyeti hakkındaki çalışmaları eserlerinin başlıca ham maddesini teşkil etmiştir.

Eserleri. Gustave von Grunebaum'un yayımlanmış ilk eseri olan doktora tezi, Theodor Nöldeke'nin İslâm öncesi Arap şiirine gösterdiği kuru bilimsel yaklaşıma bir tepkidir ve müellifi Arap şiirine sanat açısından bakan ilk şarkiyatçı olarak tanıtmıştır. Modern psikolojinin metotlarından yola çıkarak edebiyat tenkitçiliğinin kriterlerini *Mu'allakât*'a uyguladığı bu araştırma, aynı zamanda İslâm medeniyeti hakkında daha sonra geliştirdiği, Ortaçağ İslâmı ile Doğu Ortodoksluğu ve Batı Hristiyanlığı'nın kültürel köklerinin, entelektüel uğraşlarının ve mânevî görüşlerinin ortak olduğu yolundaki tezin de temelini teşkil etmiştir. Nazi işgalinden önceki Viyana'nın entelektüel ortamının von Grunebaum'u şarkiyatçılığa itmesi gibi 1940'larda Chicago Üniversitesi'ndeki antropoloji, tarih ve diğer beşerî-içtimai bilim dallarına mensup ilim adamlarıyla İslâm medeniyeti üzerine yaptığı bilgi alışverişi de onu bu konudaki görüşlerini geliştirip derinleştirmeye yöneltmiştir. Gustave von Grunebaum klasik İslâm'ın kültür tarihini incelerken şu prensiplerden hareket etmiştir: a) Ortaçağ yahudi, hristiyan ve müslümanlarının entellek-

tüel, kültürel ve mânevî yönleri ortakdır. b) Müslümanlar arasındaki kültürel şuurun gelişmesi bir klasik İslâm modeline yol açmıştır. c) İslâm kültürünün hukuk, politik düşünce, edebiyat, bilim ve şehirleşme gibi yönleri ortakdır. d) İslâm diğer medeniyetlerle ilişki içerisindedir.

1946'da *Medieval Islam: A Study in Cultural Orientation* adlı eseri neşredildi. Bir önceki yıl Chicago Üniversitesi'nde verdiği konferanslara ait metinlerden oluşan bu çalışmasında von Grunebaum, ilk önce Sâsânî ve Bizans imparatorlukları üzerine din ve devlet olarak kurulan İslâm'ı anlatır; sonra da çeşitli açılardan müslüman Ortaçağ'ının karakteristik özelliklerine temas eder. Ortaçağ İslâmı'nın kendisi hakkındaki görüşünü, onu çevreleyen âlem kavramını, orijinal ve başkalarından alınan unsurlarını ve en önemlisi motivasyon değerlerini inceler. Ancak bu incelemelerde siyasî tarih sadece kültürel olgularla ilişkisi içinde ele alınmış, sosyal yapıya önem verildiği halde ekonomi konularına hemen hemen hiç yer verilmemiştir. Bazı eleştircilere göre bu nokta kitabın en büyük eksikliğidir. Gustave von Grunebaum eserinde İslâm medeniyetini etkileyen faktörleri de sıralamış ve bunların etki derecelerini vererek ne kadarının müslümanlarca kabul ve asimile edildiğini belirtmiştir. Ayrıca müslümanların Batı Avrupa'ya etkilerini de araştırmıştır.

Medieval Islam'dan sonra İslâm kültürüyle ilgili araştırmalarına devam eden von Grunebaum'un üzerinde çalıştığı konular oldukça değişik olup şöylece gruplandırılabilir: Müslüman şehirlerinin yapısı, müslüman bayram ve panayırıları, Arap estetiği, parapsikolojiye İslâmî bakış açısı, İslâmî tarih kavramı, Bizans ve İslâm kurumlarının karşılaştırılması. 1955'te yayımlanan *Islam. Essays in the Nature and Growth of a Cultural Tradition* adlı kitabı ile, klasik İslâm'ın temel unsurları üzerine yaptığı monografik çalışmaları sürdürmüştür. 1962'de yayımladığı *Modern Islam. The Search for Cultural Identity* adlı eserinde müslümanların kendi geçmişlerine bakış açısını "bir aynada dondurulmuş geçmiş modelinin resmi" olarak niteler. 1963'te Almanca (*Der Islam im Mittelalter, Zürich*), 1970'te İngilizce olarak yayımlanan *Classical Islam. A History 600-1258* adlı kitabı, Câhiliye devrinden 1258 yılında Moğollar'ın Bağdat'ı istilâsına ka-

dar geçen süre zarfında İslâm'ın kültür tarihini inceleyen bir eserdir.

Gustave von Grunebaum'un bunlardan başka *Unity and Variety in Muslim Civilization* (1955), *Classicisme et déclin culturel dans l'histoire de l'Islam* (1957) ve *Studien zum Kulturbild und Selbstverständnis des Islams* (1969) adlı editörlüğünü yaptığı bazı ortak çalışmaları ve değişik türde ilmi yayınlar içinde çıkmış pek çok makalesi bulunmaktadır (eserlerinin bir listesi için bk. Balic, XXX [1973], 307-314).

Gustave von Grunebaum bazı noktalarda müslüman ilim adamlarınca eleştirilmiştir. Bunların başında gelen Faslı tarihçi ve siyaset teorisi uzmanı Abdullah el-Urvî (Laroui), von Grunebaum'un İslâm'a nisbet ettiği sıfatları tenkit etmekte ve şöyle demektedir: "Klasik, ortaçağ, çağdaş gibi etiketler anlamsız ve gereksizdir. Klasik İslâm ve Ortaçağ İslâmı ile herhangi bir sıfatı bulunmayan İslâm arasında bir fark yoktur. Bu sebeple von Grunebaum için kendi içinde değişen bir tek İslâm var olmalıdır" demektedir. Urvî ayrıca, von Grunebaum'un İslâmiyet'i anlamak için antropolog Alfred Kroeber'in kültür teorisini kullandığını ileri sürmüş ve onu İslâm'ı bir kapalı sistem gibi görerek sadece kültüre indirgemekle suçlamıştır (*Diogenes*, XXXVIII [1973], s. 30-41).

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikkün*, Kahire 1965, III, 1019-1021; Mustafa es-Sibâî, *el-İstîşrak ve'l-müsteşrikkün*, Beyrut 1979, s. 32-33; Bedevî, *Meusâ'atü'l-müsteşrikkün*, s. 111-112; R. Brunswick, "Gustave E. von Grunebaum (1909-1972)", *StI*, XXXV (1972), s. 2-4; C. Caen, "Notice nécrologique: Gustave E. von Grunebaum", *JESHO*, XV/1-2 (1972), s. 1-2; B. Spuler, "Gustave Edmund von Grunebaum (1909-1972)", *Isl*, XLIX (1972), s. 248; "Gustave von Grunebaum 1909-1972", *MEJ*, XXVI/2 (1972), s. 161; Abdullah Laroui, "Pour une méthodologie des études islamiques: l'Islam au miroir de Gustave von Grunebaum", *Diogenes*, XXXVIII (1973), s. 30-41; Smail Balic, "Gustav Edmund von Grunebaum. 1.9.1909-27.2.1972 Mensch und Gelehrter", *Bibliotheca Orientalis*, XXX, Leiden 1973, s. 307-314; F. Rosenthal, "In Memoriam: Gustave E. von Grunebaum, 1909-1972", *IJMES*, IV (1973), s. 355-358; Amin Banani, "G. E. von Grunebaum: Toward Relating Islamic Studies to Universal Cultural History", a.e., VI (1975), s. 140-147; G. C. Anawati, "Dialogue with Gustave E. von Grunebaum", a.e., VII (1976), s. 123-128.

ALİ MURAT YEL

GUBÂRÎ

(bk. HİSÂB-ı GUBÂR).

GUBÂRÎ

(غباری)

Çıplak gözle okunamayacak kadar küçük bir yazı çeşidi.

Arapça "toz" mânasındaki gubâr kelimesinden türetilen ve "toz gibi" anlamına gelen gubârî hattı kaynaklarda gubârü'l-hılbe, kalemü'l-hılbe, kalemü'l-cenâh olarak da anılır. Kalkaşendî, karakteri rikâ' ve nesih yazılarına daha yakın olması sebebiyle gubârîyi bu iki yazının karışımından meydana gelmiş bir hat çeşidi olarak gösterir (*Şubhu'l-a'sâ*, III, 128). Ancak gubârî müstakil bir yazı cinsi değil her çeşit hattın çok ince yazılan biçimidir. Kalkaşendî'nin gubârîyi böyle nitelendirmesi, rikâ' ile nesihin diğer hat türlerine göre daha küçük boyda yazılardan olması sebebiyledir. Aynı müellif, Arap yazısını ıslah etmek için bazı kurallar koyan Arap veziri ve hattatı İbn Mukle'nin rivayetine dayanarak gubârînin harflerinde yuvarlaklık bulunduğunu bildirirken rikâ' yazısını kastetmekte, dolayısıyla onun çok küçük yazılan şekline gubârî dendiğine işaret etmektedir.

Gubârî, çok küçük yazılması sebebiyle her çeşit yazıya uygulanabilirse de yapı itibarıyla daha ziyade nesihle birlikte nesta'lik ve rikâ' yazılarına daha uygun düşmektedir. Nitekim Habîbullah Fezâilî, İranlı nesta'lik hattatı Ali Herevî'nin *Midâdü'l-ḥuṭûṭ* adlı risâlesinde her yazının çok küçük yazılan şekline gubârî dendiğini nakletmektedir (*Aṭlas u Ḥaṭ*, s. 281).

Eskiden posta vazifesi gören güvercinlerin kanadına bağlanan mektuplar gubârî hattıyla yazıldığı için bu yazıya

"kalemü'l-cenâh" (kanat yazısı) adı da verilmiştir. Cepte taşınacak veya savaşta sancaklara takılacak kadar küçük boydaki mushaflarda ve içleri boş iri harflerin iç kısmına âyet ve hadislerin yazılmasında gubârî yazı kullanılmıştır. Bugün pek çok evin duvarlarını süsleyen, büyük boydaki bir tabaka kâğıda sığdırılacak şekilde yazılmış Kur'ân-ı Kerîm levhaları ile "yâsîn" (يسر) kelimesinin içine sığdırılmış Yâsîn süresi levhaları bu yazı için örnek teşkil etmektedir.

Tarihte bu yazıyı iyi yazdığı için "gubârî" unvanını ve mahlasını kullanan hattat ve şairler vardır. Bunlardan, İstanbul'da Sultan Ahmed Camii'nin celif yazılarını yazan Seyyid Kasım (ö. 1034/1624-25) bir pirinç tanesinin üstüne İhlâs süresini yazmış ve bundan dolayı "Gubârî" unvanıyla meşhur olmuştur. Şeyh Hamdullah'ın oğlu Mustafa Dede'nin talebesi olan Akşehirli Abdurrahman Gubârî de (ö. 974/1566) hem hattat hem şair olarak aynı mahlası kullananlardandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, III, 128; Müstakim-zâde, *Tuhfe*, s. 354; Mahmud Yazır, *Eski Yazıların Okuma Anahtarı*, İstanbul 1942, s. 117; Habîbullah Fezâilî, *Aṭlas u Ḥaṭ*, İsfahan 1350 hş./1971, s. 281; "Gubâr", *TA*, XVIII, 104.

ALİ ALPARSLAN

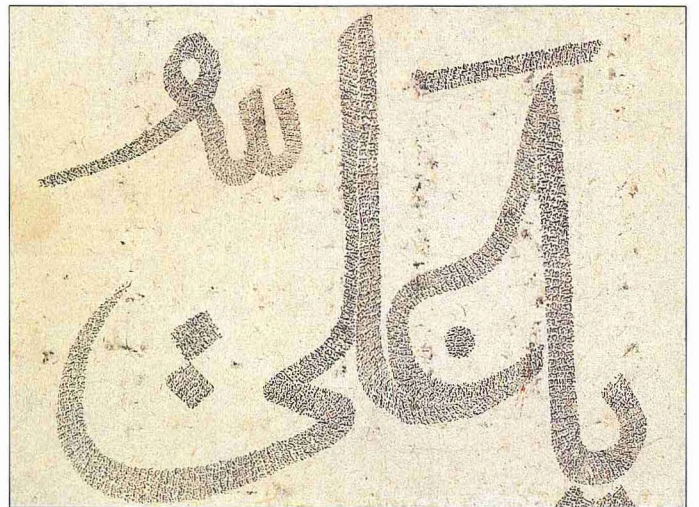
GUBÂRÎ ABDURRAHMAN

(ö. 974/1566)

Divan şairi,

hattat ve Nakşibendî şeyhi.

Babasının adı Abdullah'tır. Âşık Çelebi'nin yanlış olarak Hamîd-ilili, Latîfî'nin Lârendeli, Şemseddin Sâmî'nin Ak-saraylı göstermelerine karşılık kendisi

İç gubârî
hatla
doldurulmuş
"Yâ Ali"
yazılı
bir levha
(İÜ Ktp.,
FY. nr. 1422)